

P. Urbšys. Negi mums gėda Vyčio?

Povilas Urbšys, www.alkas.lt
2017-12-07 17:40:10

Kovotojų už Lietuvos Laisvę atminimo įamžinimas Lukiškių aikštėje netikėtai atskleidė ne tik skirtingus įsivaizdavimus, kaip turėtų atrodyti pats „įamžinimas“, bet ir kaip iškreiptai gali būti suprastas „šiuolaikiškumas“ ar kas yra valstybė ir jos sostinė.

Besidomintieji istorija galėtų išvardinti mažiausiai 5 senąsias Lietuvos sostines: Voruta, Naugardukas, Kernavė, Trakai, Vilnius. Viduramžiais sostinė būdavo ten, kur gyvendavo valdovas. Nuo XIII amžiaus Vilnius pradeda formuotis kaip Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rezidencija, tuo palaipsniui įgaudamas pastovios Lietuvos valstybės sostinės statusą. 1385 m. Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Jogailai dėl Lenkijos karaliaus karūnos sujungus Lietuvą su Lenkija, šių dviejų valstybių darinio sostine dažniau tapdavo Krokuva, o vėliau – Varšuva. Neatsitiktinai Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių panteonas susiformavo ne Vilniuje, o Krokuvoje.

Nors Vilnius irgi stengėsi įtvirtinti sostinei būdingus atributus, deja, istorija jam buvo negailestinga. 1655 m. Vilnių užėmus Rusijos kariuomenei, po 6 metų niokojimo buvo išplėsti, išniekinti ir sunaikinti garbingų valstybei asmenų palaidojimai Vilniaus katedroje, pradanginti Vytauto Didžiojo palaikai, nusiaubti ir sudeginti Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai, kol galiausiai, XVIII–XIX amžių sandūroje, carinės Rusijos administracijai paskatinus, jie ir nugriauti – kaip sunaikintos Lietuvos valstybės regimas simbolis.

Taigi nuo 1795 metų iki 1990 metų, išskyrus trumpus 1918–1920 metų ir 1939–1940 nepriklausomybės intarpus, Vilnius priklausė įvairaus plauko okupantams. T. y. daugiau nei 190 metų Vilniaus viešųjų erdvių formavimą kontroliavo tie, kurie naikino ir trynė iš mūsų tautos sąmonės Lietuvos nepriklausomybės savivoką. Tačiau Tauta už savo laisvę kovoti nenustojo. Net po mirties šioje kovoje kritę vyrai ir moterys kėlė grėsmę, todėl būdavo slapta užkasami kapinėse arba tiesiog kur nors suverčiami į duobę – toliau nuo žmonių akių. Tad mūsų miestų ir sostinės aikštės taip ir liko paženklintos okupacijų randais – okupantus garbinančiais objektais.

Atrodytų, 27-eri metai po nepriklausomybės atkūrimo – pakankamas laikas atsikvošėti. Ir nuosekliai padirbėti, kad Vilnius taptų visaverte Lietuvos Respublikos sostine, kurioje, kaip ir Vakarų valstybėse, būtų įrengta reprezentacinė aikštė, įamžinanti kritusiųjų už laisvę atminimą.

Deja, kilusios diskusijos dėl kovotojų už Lietuvos Laisvę atminimo įamžinimo Lukiškių aikštėje atskleidė vergystės šimtmečių iškreiptą istorinę savimonę. Dabar jau akivaizdu: susidūrime su visišku negebėjimu priimti Vilnių kaip Lietuvos valstybės sostinę – valstybės, kuri užuot didžiavusis savo, vienos seniausios Europos tautos, praeitimi ir iš jos sėmusis stiprybės, elgiasi taip tarsi norėtų jos išsižadėti ir taip sumenkinti net tai, kas švenčiausia, – už Laisvę šimtmečiais lietą Tautos kraują.

„Šiuolaikinių“ meninių objektų garbintojui tokia retorika perdėm realistiška ir net atgrasi. Girdi, į praeitį gręžtis, ja remtis – tai romantinė pasaka, jau seniai atgyvenusi ir prieštaraujanti „šiuolaikiškam“ kritiniam mąstymui. Šių laikų žmonės juk jautriasieliai – kam juos gąsdinti militaristiniais, praeities stabus primenančiais monstrais? „Šiuolaikiniam“ pozityvizmui reikia abstrakcijos, kuri niekaip neįpareigotų, atvirksčiai, kurios prasmių laukas rastųsi nuo tą akimirką išgyvenamo jausmo, kad esi laisvas pasirinkti: ar stovėti prie meno objekto kaip prie Raudų sienos, ar džiugiai nusiteikus „išvesti savo šunelį pakakoti“, kaip taikliai šaržavo kunigas Robertas Grigas... Žmogaus ar meno objekto daugiafunkciškumas – „šiuolaikiškos“ pažangos bruožas.

O kad niekam nekiltų abejonių dėl daugiafunkcinio objekto Lukiškių aikštėje kilnios prasmės, jis pavadintas... partizanų bunkeriu. Tuo netikėtai sukuriant neva „šiuolaikišką“, provokuojantį meninį „pokštą“ ar net atrakciją: buvusioje Lenino aikštėje, priešais buvusius KGB rūmus, lyg niekur nieko „išdygsta“ partizanų bunkeris. Ach, kaip „šiuolaikiška“, ach, kaip „progresyvu“, net „įžūlu“! Nė vienoje Europos sostinės reprezentacinėje aikštėje nepamatysi tokio „originalaus“ kovotojų už Laisvę atminimo įamžinimo. Šį kartą, atrodo, perspjausime ne tik save, bet ir visą likusį pasaulį.

Būtų juokinga, jeigu nebūtų graudu. Mano manymu, po šia „šiuolaikiškumo“ kauke, giliai pasąmonėje, slepiasi tas pats vergas, kuriam per šimtmečius diegė nevisavertiškumą ir kuris savo valstybės bei tautos istoriją bijo suvokti kaip visumą, nes tada jis turės susidurti su jos didybe ir tuo pačiu pripažinti savo savivokos menkumą. Taigi, atėjūnų skiepyta savinieka savo sostinei,

valstybei nepraėjo be pasekmių. Todėl nieko nuostabaus, kad iš Vilniaus Lukiškių aikštės vejamas Vytis kaip amžinos kovos už Lietuvą simbolis.

Galime ginčytis dėl Vyčio meninės išraiškos, bet dėl jo išskirtinės reikšmės mūsų nacionalinei savimonei sunku būtų prieštarauti. Tik vieniems jis – nudvasintas, sudaiktintas ženklas, tetinkantis papuošimams: sienos, stiebo ar pinigų.

Kitiems – tai kovos už Laisvę įkvėpimo šaltinis. Todėl ne atsitiktinai mūsų partizanai ėjo pasitikti mirtį su Vyčio Kryžiaus ženklu – jie norėjo amžiais likti Vyčiais.

O ko verti bus tie, kurie šiandien jo gėdijasi? Ir ko verti būsime mes, susitaikę su tuo?